

SAUL BELLOW • **Bay Sammler'in Gezegeni**

Mr. Sammler's Planet

© 1969, 1970 Saul Bellow

Bu kitabın yayın hakları The Wylie Agency (UK) Ltd.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2309 • Dünya Edebiyatı 228

ISBN-13: 978-975-05-1932-1

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Ümran Küçükislamoglu, Güneş Akkor

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESİMİ Edward Hopper, "Four Lane Roads", 1956

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nazmi Cihan Beken

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SAUL BELLOW

Bay Sammler'in Gezegeni

Mr. Sammler's Planet

ÇEVİREN *Hasan Fehmi Nemli*

SAUL BELLOW 10 Haziran 1915'te, ailesinin kısa bir süre önce Rusya'dan göçerek yerleştiği Kanada'nın Quebec şehrinde doğdu. Dokuz yaşındayken ailesiyle beraber Amerika'ya, hayatının büyük bölümünü geçireceği, roman ve hikâyelerinin büyük kısmının ana mekânı olan Şikago'ya göç etti. Küçük yaştan itibaren kitap okumaya merak sardı. Chicago Üniversitesi'nde başladığı İngiliz Edebiyatı eğitimini iki sene sonra yarıda bırakarak, Northwestern Üniversitesi'nin antropoloji bölümüne geçti. Bellow romancılık kariyerinden önce geçimini, bir süre gazete ve dergilere kitap eleştirileri yazarak sağladı. İlk romanı *Boşlukta Sallanan Adam* 1944'te, ikinci romanı *Kurban* 1947'de yayımlandı. 1948'de aldığı Guggenheim bursuyla iki sene Paris'te ve başka Avrupa şehirlerinde kaldı. Asıl başarı ve ünü, bu iki yıl içinde yazmaya başlayıp 1953'te yayımladığı ve yayımlanır yayımlanmaz Amerikan Ulusal Kitap Ödülü'ne değer bulunan *Augie March'in Maceraları* ile elde etti. Ardından 1956'da kısa ama güçlü bir kitap olan dördüncü romanı *Günü Yaşa'yı* yayımladı. 1959'da, 1960'lardan 2000'lere kadar yazacağı kitapların tema ve yapılarının habercisi olan *Yağmur Kralı* yayımlandı. Beş senede yazdığı ve 1964'te yayımladığı en büyük kitabı *Herzog* ile ikinci defa Ulusal Kitap Ödülü'nü kazandı. Bellow 1970 yılında *Bay Sammler'in Gezegeni*'ni yayımladı ve bu kitapla beraber üst üste üç kez Ulusal Kitap Ödülü kazanan ilk Amerikan yazarı oldu. 1975'te Pulitzer Ödülü'nü kazanacak olan *Humboldt'un Armağanı*'nı yazdı. 1976'da İsveç Akademisi tarafından Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü. Akademi ödül gerekçesinde, Bellow'un "derin bir insanlık kavrayışıyla çağdaş kültürün incelikli bir çözümlemesini eserlerinde birleştirmesine" dikkat çekti. Bellow'un bu tarihten sonra yazdığı kitaplar, sırayla *The Dean's December* (Dekanın Kışı, 1982), *More Die of Heartbreak* (Daha Çok Kalp Yarısından Ölüürüz, 1987), *A Theft* (Bir Hırsızlık, 1989), *The Bellarosa Connection* (Belarus Bağlantısı, 1989), *Something to Remember Me by: Three Tales* (Beni Hatırlatacak Bir Şey: Üç Hikâye, 1991), *The Actual* (Işın Aslı, 1997), *Ravelstein* (2000) ve *Collected Stories* (Toplu Hikâyeler, 2001)'dir. 20. yüzyılın en büyük romancılarından biri sayılan Saul Bellow, 5 Nisan 2005'te, doksan yaşında Şikago'da hayatını kaybetti.

I

Şafaktan ya da normal bir gökyüzünde şafak sayılabilecek şeyden kısa bir süre sonra, Bay Artur Sammler West Side'daki yatak odasında, bir çalılığı andıran gür kaşlı gözüyle odasındaki birtakım kitap ve gazeteleri inceliyor ve onların iyi kitaplar, iyi gazeteler olmadığını düşünüyordu. Aslında yetmişini aşmış ve bol vakti olan biri için bunun pek de önemi yoktu. Haklı olduğunuzda ısrar etmek için aklınızı kaçırmış olmalıydınız. Haklı olmak büyük ölçüde bir yorum meselesiydi. Entelektüel insan yorumlayan bir insan olmuştur. Babalar çocuklarına, karılar kocalarına, konuşmacılar dinleyicilere, uzmanlar meslekten olmayanlara, meslektaşlar meslektaşlara, doktorlar hastalara, insan kendi ruhuna açıklamalarda bulunup yorumlar yapmıştır. Berikinin kökleri, ötekinin sebepleri, olayların kaynağı, tarihi, yapısı, nedeni-niçini. Çoğunlukla kulaktan kulağa. Ruh, istediği şeyi istiyordu. Kendi doğal bilgi birikimine sahipti. Yorumların üstyapısına acınası bir şekilde tünemiş olan zavallı kuş ne yana uçacağını bilemiyordu.

Gözü kısa bir süre için kapandı. Hollanda'daki ağır ve sıkıcı bir angarya düştü Sammler'ın aklına; üç beş dönüm toprağı kuru tutmak için pompala babam pompala. Nasıl ki istilacı deniz, gerçeklerin ve duyuların çoğaltılması için bir metafor ise, toprak da fikirlerin boy verdiği toprak için bir metafordur.

Sammler düşünüyordu, çünkü yataktan çıkmasını gerekti-
ren herhangi bir işi yoktu, bazı güçlükleri kendisi için hayalen
çözsün diye uykuya ikinci bir şans tanıyabilirdi; içerisinde tel-
ler ve yumrular bulunan fişi çekilmiş elektrikli battaniyeyi üze-
rine çekti. Parmak uçlarının saten kenar şeridine teması hoş bir
duygu yaratıyordu. Hâlâ uykuluydu, ama hiç mi hiç uyuyası
yoktu. Uyanık kalma zamanıydı.

Oturdu, elektrikli ısıtma kangalının fişini prize taktı. Suyu
yatarken hazır etmişti. Kül rengi tellerdeki değişikliği seyret-
mekten hoşlanıyordu. Teller minik kıvılcımlar kusarak ateşe
dayanıklı cam laboratuvar kabının içinde som kızılığa ulaşır-
ken öfkeyle cana geldi. Giderek rengi ağardı. Sammler'in sade-
ce bir gözü sağlamdı. Sol gözü ancak ışıkla gölgeyi ayırt edebi-
liyordu. Ama parlak, koyu renkli sağlam gözü bazı köpek tür-
lerindeki gibi gözünün üstüne düşen kaşımın kılları arasından
her şeyi görebiliyordu. Boyuna göre küçük bir yüzü vardı. Bu
bileşim, dikkatleri üzerine çekiyordu.

Dikkat çekiciliği Bay Sammler'in hiç aklından çıkmıyor, onu
endişelendiriyordu. Günlerden beri öğleden sonraları geç bir
vakitte Kırk İkinci sokaktaki kütüphaneden her zamanki bindi-
ği otobüsle eve dönerken bir yankesiciyi işbaşında görüyordu.
Adam otobüse Columbus Circle'da biniyordu. İcraat, daha doğ-
rusu suç Yetmiş İkinci sokakta işleniyordu. Bay Sammler uzun
boylu olmasa ve ayakta seyahat etmeyi tercih etmeseydi, sağ-
lam tek gözüyle olup biteni göremezdi. Ama şimdi çok yakın-
dan seyredip seyretmediğini ve gördüğünün görülüp görülme-
diğini soruyordu kendi kendine. Her zaman görüntüsünü koru-
yan fûme gözlükler kullanıyordu, ama kör sanılması söz konu-
su olamazdı. Beyaz bastonu yoktu; sadece İngiliz usulü sarılmış
beyaz bir şemsiye vardı elinde. Dahası davranışları bir körün-
kine benzemiyordu. Yankesicinin kendisinin de güneş gözlüğü
vardı. Devetüyü mont giyen güçlü kuvvetli bir zenciydi, West
End'deki Fish'ten ya da Jermyn Street'teki Turnbull & Asser'den
(Bay Sammler, Londra'sını gayet iyi tanıyordu) giyiniyormuş gi-
bi olağanüstü şıktı. Zenci'nin altın çerçeveli Jansiyon moru yus-
yularlak gözlük camları Sammler'a doğru döndü, adamın yü-

zünde gücünden emin büyük bir hayvanın arsızlığı okunuyordu. Sammler çekingen değildi, ama şu hayatta fazlasıyla sıkıntı düşmüştü payına. Bu sıkıntının önemli bir kısmı, asimilasyonu beklemek, hiçbir zaman sindirilemeyecekti. Sammler, suçlunun (kör numarası yapan) uzun boylu, yaşlı bir beyaz tarafından gözetlendiğinden, işlediği suçun en ufak ayrıntısının bile görüldüğünden haberdar olduğundan kuşkulandı. Aşağı çevrilmiş gözler dik dik bakıyordu. Sanki bir açık kalp ameliyatını izliyordu. Ve hırsız ona baktığında görmezlikten gelmeye karar verdiği halde, derli toplu hatlara sahip, yaşlı ve uygar yüzü kızardı, kısa saçları diken diken oldu, dudakları ve diş etleri yanmaya başladı. Yüreği daraldı; sinirlerin, kasların, kan damarlarının sıkı sıkıya birbirine geçtiği kafatasının tabanında bir karıncalanma hissetti. Savaş zamanı Polonyası'nın nefesi, hasar görmüş dokuların –spagettiye benzettiği sinirlerin– üzerinden geçmişti.

Otobüslere katlanılabılırdi, metro onu öldürüyordu. Otobüsten vazgeçmeli miydi? New York'ta yaşayan yetmiş yaşındaki insanların hepsinin yapması gerektiği gibi bu işe burnunu sokmamalıydı. Yaşını unutup olmasa Bay Sammler'in ezeli problemiydi; durumu değerlendiremiyordu; mevki, makam ya da New York'ta yıllık elli bin dolarlık gelirin –kulüp üyeliklerinin, taksilerin, kapıcıların, korunan mekânların– sağladığı her şeyden uzak yaşamının getirdiği ayrıcalıklar burada onu koruyamazdı. Onun için otobüs ya da bunaltıcı metro vardı ve self servis öğlen yemekleri. Şikâyet etmek için fazla bir neden yoktu, ama bir “İngiliz” olarak geçirdiği yıllar, Varşova gazete ve dergilerinin muhabiri olarak Londra'da yaşadığı yirmi yıl Manhattan'daki bir göçmene pek de faydalı olmayacak alışkanlıklar bırakmıştı onda. Oxford'daki profesörlerin toplantı salonlarına uygun jest ve mimikler edinmişti, British Museum'da ders veren bir öğretmenin yüzüne sahipti. Sammler Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Krakow'da okula giderken İngiltere'ye âşık olmuştu. Bu saçma fikirlerinin çoğundan neredeyse eser kalmamıştı. Salvador de Madariaga, Mario Praz, André Maurois ve Albay Bramble'ı¹ şüp-

1 André Maurois'nın *Les Silences du Colonel Bramble* (Albay Bramble'in Suskunluğu) adlı eserinin kahramanı.

heci bir yaklaşımla değerlendirerek bu İngiliz severlik sorununu yeniden düşünmüştü. Bu olguyu biliyordu. Yine de, otobüste bir çantayı karıştırmakta olduğunu gördüğü bu şık hayvanla karşılaşınca –çanta hâlâ açıktı– tipik İngiliz tavrını takındı. Kuru, temiz, aşırı ciddi bir yüz kimsenin sınırlarının aşılmaması gerektiğini ilan ediyordu; insan kendi işiyle yetinmeliydi. Ama otobüsün şişkin lastikleri Yetmiş İkinci sokaktaki büyük bir viraji homurdanarak yavaşça alırken üzerine abanan ve onun da kendi ağırlığını üzerlerine yıktığı bedenler arasında tutunma kayışına asılı vaziyette kıpırdayamayacak duruma gelen Bay Sammler koltukaltlarında hararetin yükseldiğini, terden sırsıklam olduğunu hissetti.

Gerçekten de Bay Sammler yaşını ya da hayatın hangi noktasında durduğunu biliyor gibi görünmüyordu. Bunu, yürüyüş şeklinden görebilirdiniz. Sokaklarda, gergin, hızlı, kararsızca çevik ve delidoluydu; yaşlanmış saçları ensesinde uçuşurdu. Caddeden karşıya geçerken sarılmış şemsiyesini havaya kaldırır hızla geçen arabalara, otobüslere, kamyonlara, üzerine doğru gelen taksilere gideceği yönü işaret etmek için sallardı. Arabaların altında kalıp ezilebilirdi, ama körlemesine ileri atılmaktan kendini alamıyordu.

Yankesici konusunda ihtiyatsızlığın sınırında bir bölgeye girmiş bulunuyoruz. Adamın Riverside otobüsünde iş tuttuğunu biliyordu. Onu çantaları karıştırırken görmüş ve polise ihbar etmişti. Polis ihbara pek rağbet etmemişti. Hemen Riversidede yolunun üzerindeki telefon kulübesine koştuğu için Sammler kendisini bir aptal gibi hissetmişti. Telefon elbette parçalanmıştı. Sokaklardaki telefonların çoğu kırılmış, kullanılmaz hale getirilmişti. Ayrıca birer helaya dönüşmüşlerdi. New York giderek Napoli veya Selanik'ten de kötü oluyordu. Bu açıdan bir Asya, bir Afrika kentini andırıyordu. Kentin varlıklı mahalleleri de bundan başışık değildi. Değerli taşlarla süslenmiş bir kapıyı açıyor, kokuşmuşluğa adım atıyordunuz; ileri uygarlığın Bizans lüksünden yüzeyine barbar renk dünyasının fışkırdığı tabii duruma geçiyordunuz. Barbarlık pekâlâ taşlarla süslenmiş kapının her iki yanında da hüküm sürebilirdi. Cinsellik bakı-

mından mesela. Sorun, hiç kuşku yok ki, Bay Sammler'in kavramaya başladığı kadarıyla, ayrıcalıklar elde etmekten ve uygarlaşmış düzenin koruması altında serbestçe barbarlık yapmanın yollarına, mülkiyet haklarına, incelmış teknolojik örgütlenmelere sahip olmaktan ibaretti. Evet, böyle olmalıydı.

Bay Sammler kahvesini, uzun dizleri arasına sıkıştırdığı dik-dörtgen biçimi bir kahve değirmeninde, çevirme kolunu saat ibresinin ters yönünde çevirerek çekiyordu. Günlük, sıradan hareketlere kendine has, aşırı detaycı bir beceriksizlik katıyordu. Polonya'da, Fransa'da, İngiltere'de onun zamanının öğrencileri, genç erkekleri mutfağa yabancıydılar. Şimdi o, bir zamanlar aşçıların ve hizmetçilerin yaptığı şeyleri yapıyordu. Bütün bunları yaparken bir din adamı kadar ciddiye. Toplumsal düşüşün itirafı. Tarihsel yıkım. Toplumun dönüşümü. Kişisel aşağılanmadan öte bir şeydi bu. Polonya'da savaş sırasında bu fikirlerin üstesinden gelmişti; özellikle de sınıf ayrıcalıklarının kaybetmenin neden olduğu aptalca acıları yenmeyi öğrenmişti. Tek gözünün imkân verdiği kadarıyla, kendi çoraplarını yamıyor, düğmelerini dikiyor, kendi lavabosunu ovabiliyor, kıştan çıkınca yünlülerine bir sprey kutusuyla baharda ilaç püskürtebiliyordu. Elbette kadınlar vardı; kızı Shula, dairesinde yaşadığı yeğeni (evlilik yoluyla) Margotte Arkin. Bu işleri akıllarına geldiğinde onun için yapıyorlardı. Bazen çok da yapıyorlardı, ama bel bağlanacak gibi değil, düzenli olarak değil. Her günkü işleri o kendisi yapıyordu. Muhtemelen gençliğini –belli titremelerle devam eden gençliğini– kısmen buna borçluydu. Sammler bu titremelerin farkındaydı. Çok matraktı bu; Sammler örgü tayt giyen yaşlı kadınlarda, seksi yaşlı erkeklerde muktedir bir genç tavrıyla itaat ettikleri canlılığa işaret eden bu titremeleri görmüştü. Güç güçtür; hükümler, tanrılar, krallar. Ve elbette, kimse gitme zamanını bilmiyordu. Kimse ölümle aklı başında, doğru dürüst bir anlaşma imzalamış değildi.

Çekilmiş kahve dolu küçük çekmeceyi cam kabın üzerine tuttu. Kızışmış kangalın rengi giderek ağarıyor, metal sarımlar sinir krizi geçiriyordu. Suda küçük kabarcıklar oluşmaya başladı. Öncüler, tek tek zarafetle yüzeye doğru yükseldi. Son-

ra hep birden kaynamaya başladılar. Kahveyi fincana boşalttı. Bir parça şeker, bir kaşık Pream marka krema ilave etti. Komodinin üstünde Zabar'dan satın alınmış, yağda kızartılmış soğanlı küçük çöreklerle dolu bir torba vardı. Plastik bir torbaydı; plastik bir klipsle ağzı bağlanmış, saydam bir rahim. Eskiden tütünlük olan bakır astarlı komodin, yiyecekleri taze tutuyordu. Margotte'un kocası, Ussher Arkin'e aitti. Üç yıl önce bir uçak kazasında ölen Arkin'i, bu iyi adamı Sammler çok özölüyordu, ona üzüüyor, yasını tutuyordu. Arkin'in dulu tarafından gelip Batı Doksanıncı sokaktaki büyük apartman dairesinin bir odasına yerleşmesi teklif edildiğinde, Sammler Arkin'in tütünlüğünü kendi odasına koyup koyamayacağını sordu. Duygusal biri olan Margotte, "Elbette, dayıcığım. Ne güzel düşünmüşsünüz! Siz Ussher'ı çok severdiniz," dedi. Margotte Almandı, romantikti. Sammler bambaşka bir şeydi. Onun dayısı bile değildi. Margotte, 1940'ta Polonya'da ölen karısının yeğeniydi. Onun müteveffa karısının. Dulun müteveffa teyzesinin. Ne yana dönsen ya da dönmeye çalışırsan vefat etmiş insanlar görüyordun. Buna alışmak o kadar kolay değildi.

Greylfurt suyunu, üçgen biçimi iki delik açarak pencere pervazına yerleştirmiş olduğu bir kutudan içti. Kutuyu almak için kolunu uzatırken perde aralandı, Sammler dışarı baktı. Kırmızı kumtaşı bina cepheleri, tırabzanlar, camlı, ferforje cumbalar. Bir albümdeki pullar gibi – parmaklıkların, çinko su oluklarının koyu karasının bozduğu binaların donuk pembesi. Burada burjuvazinin itibar ettiği biçimler arasında hayat ne sıkıcıydı! Bunu sürdürme girişimi hüzün vericiydi. Şimdi aya uçuyorduk. İnsanın kişisel umutlar beslemeye hakkı var mıydı, cam kap içindeki kabarcıklar gibi olmak mesela? Ama öte yandan, insanlar içinde buldukları durumun trajedisini abartmak eğilimindeydiler. Yerle bir olan güvenceleri çok kuvvetle vuruyorlardı; eskiden inanıp güvendikleri şey şimdi acı bir kara mizahla, ince bir alayla çevriliydi. İç karartıcı burjuva güvenilirliğinin reddi böyle tercüme ediliyordu. Bu fazlasıyla yersizdi, yanlıştı. Aylaklığı, ahmaklığı, sığılığı, huysuzluk ve şehveti temize çıkaran insanlar eskinin saygınlığını tersyüz ediyorlardı.